

DEZVOLTAREA PSIHICĂ: CONCEPT ȘI CARACTERISTICI ESENȚIALE

PSYCHIC DEVELOPMENT: CONCEPT AND ESSENTIAL CHARACTERISTICS

Natalia TOMA, ORCID: 0000-0001-7168-2561
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 159.92

e-mail: natalia.toma@usm.md

In this article, the theoretical problem of the mental development of people at different ages is addressed. The reference framework was the works of J.Rousso, Ch.Darvin, H.Taine, W.Preger, A.Birch and others. The psychic development of man is the object of Developmental Psychology, which has, in our view, the following objectives: the description of the way in which human individuals develop; how to change throughout life; establishing the factors that determine these changes. The focus is on redefining the concept of development as a set of transformations that affect living organisms and lead to physical, mental and social changes. At the same time, the factors that generate psychic development and the specific characteristics of this process are analyzed. All the factors that are involved in psychic development are closely related to each other.

Keywords: change, developmental psychology, heredity, psychic development, psychic structures.

INTRODUCERE

„Omul a avut izvoare – și are vârste. Pe cele dintâi i le-au relevat mitologiile, i le-au relevat religiile. Pe cele din urmă le traversează pe cont propriu” (I.Ianoși. *Vârstele Omului*).

Despre „vârstele omului” putem vorbi din nenumărate puncte de vedere. Cei mai mulți teoreticieni au încercat să realizeze o împărțire în etape a vieții. Fiecare dintre aceștia a pornit dintr-un anumit punct. Când vorbim despre dezvoltare, despre dezvoltarea umană, nu putem să nu ne gândim la diferite faze ce trebuiesc parcurse, etape prin care să se realizeze dezvoltarea. Psihologia dezvoltării umane (în alți termeni: dezvoltare umană, psihologia developmentală sau psihologia vârstelor) este o ramură a psihologiei care studiază particularitățile psihice ale fiecărei etape de vârstă, în relație cu factorii biologici și sociali care le influențează. Potrivit lui Ann Birch, psihologia dezvoltării reprezintă studiul modificărilor psihologice care au loc începând de la naștere și până în perioada bătrâneții [1, p. 13].

Ceea ce se prezintă astăzi ca unul dintre domeniile clasice ale psihologiei este *psihologia dezvoltării și a vârstelor*. Dacă vechimea acestora este loc comun, nu același lucru se întâmplă cu acceptarea ideii că aceste practici și reflecții au fost sensibil diferite de viziunea contemporană (*omul = realitatea bio-psiho-socială distinctă și de sine stătătoare*).

Un cuvânt hotărâtor în schimbarea percepției omului și practicilor care îl priveau l-a avut gândirea filosofică, leagănul psihopedagogiei, de altfel. Exemple: J.Locke, J.J. Rousseau.

Filosoful englez J.Locke (1632-1704) poate fi socotit un precursor al behaviorismului. În discursul său sistematic despre om și educație, ideea de bază este că nașterea ne oferă ființa în stare de natură și doar prin cultură (educație) ea se poate desăvârși. Esența dezvoltării este în exteriorul omului, în educația pe care o primește.

Elvețianul J.J. Rousseau (1712-1778) este considerat „coopernicianul educației” pentru că, sintetizând ideile progresiste despre educație, răstoarnă reprezentarea raportului om-educație. Omul este pus în centrul practicii educative, esența acesteia constând în descoperirea și dezvoltarea „naturii omului”. Întreaga pedagogie umanistă (Pestalozzi, Herbart, Montessori, Dewey) își are rădăcinile în perspectivă emergentă asupra omului propusă de J.J. Rousseau.

Două pietre de temelie – una teoretică, alta metodologică – au imprimat un anumit curs psihologiei începutului de secol și au favorizat construirea psihologiei omului ca disciplină științifică modernă.

Pentru psihologie, contribuția lui Ch.Darwin (1809-1882) aduce trei noutăți: de *perspectivă asupra dezvoltării* (evoluționismul), de *tematică* („Expresia emoțiilor la om și animale”, 1877) și de *metodologie* (metoda biografică în urmărirea dezvoltării omului).

Ideea de a putea surprinde evoluția prin intermediul omului și pe baza unor observații sistematice a declanșat în epocă o adevărată modă a consemnării evoluției oamenilor încă de la cea mai fragedă vârstă. Chiar și Ch.Darwin a făcut-o, publicându-și cartea de observații asupra propriului fiu în 1877. Lucrări de aceeași factură sunt cea a umanistului francez H.Taine (1877) sau a fiziologului german W.Preyer (1881). Cartea acestuia are, de altfel, o semnificație specială, fiind considerată *primul manual de psihologie a omului*. Valoarea acestor lucrări este mai mult istorică, în bună parte, cele observate și, mai ales, interpretările oferite fiind depășite.

Două sunt semnificațiile majore ale perspectivei evoluționiste: **teoretică**, se trece de la o viziune imuabilă, statică asupra omului la perceperea sa ca *o realitate procesuală, în devenire – metodologică*.

PSIHOLOGIA DEZVOLTĂRII: CONCEPT ȘI OBIECTIVE

Principalele obiective ale psihologiei dezvoltării, potrivit lui Seamon și Kenrick, sunt: de a descrie modul în care se dezvoltă din punct de vedere psihologic indivizii umani, cum se schimbă ei pe parcursul vieții; de a explica dezvoltarea punând în evidență factorii care determină aceste schimbări [2, p. 378]. Studiul dezvoltării umane, în general, și al dezvoltării individului, în particular, surprinde particularitățile de vârstă și individuale, felul cum apar și se manifestă diversele procese și însușiri psihice. Dezvoltarea proceselor cognitive, afective, volitive, a însușirilor de personalitate se realizează în cadrul unei relaționări specifice în care putem surprinde atât particularitățile de vârstă,

cât și cele individuale. Psihologia dezvoltării este o disciplină teoretică și aplicativă a sistemului științelor psihologice. Din punct de vedere teoretic, preocuparea majoră vizează analiza și investigarea factorilor, influențelor, condiționărilor sub incidența cărora evoluează viața psihică a fiecărui individ (nivelul de trai, numărul de membri în familie etc.); studiază implicațiile psihologice ale acestor condiționări; studiază statutele specifice diferitelor vârste, conduitele reprezentative ale omului și cerințele speciale față de acestea. Principalele perspective de analiză s-au concretizat în teorii. Implicațiile aplicative țin de domeniul educațional (familie, școală, consiliere școlară, profesională); domeniul organizării vieții sociale și profesionale (grup, clasă, întreprindere, activitate cetățenească); în psihoterapie (identificarea Eu-lui, defulare, tratare); în activitatea profesională. La nivel intradisciplinar psihologia vârstelor întreține legături cu psihologia generală, psihologia cognitivă, psihologia cibernetică, andragogia socială, a personalității, cu antropologia și neuroștiințele. În ceea ce privește relația sa cu neuroștiințele, datele privind studierea activității creierului, a sistemului nervos periferic și central evidențiază corelațiile existente între arhitectura neuronală și manifestările psihocomportamentale. Creierul, în virtutea structurii sale celulare și a activismului său bioelectric și biochimic, nu poate genera psihic, sursa activității psihice o reprezintă mediul natural și social. Pedagogia generală, andragogia sunt interesate nu doar de achizițiile cu care se prezintă educabilul, ci și de stările, inhibițiile, tonusul activității de învățare, de stimularea și deblocarea psihică. Legături evidente sunt și cu sociologia, întrucât abordează sociabilitatea educabilului, imitarea, zâmbetul, întregul proces al învățării sociale.

CONCEPTUL DE DEZVOLTARE

Dezvoltarea este definită ca ansamblu al transformărilor care afectează organismele vii sau instituțiile sociale, ceea ce implică și noțiunile de „continuitate”, „finalitate” și „evoluție” [3, p. 3].

În accepțiune generală, dezvoltarea reprezintă un ansamblu de etape determinate temporal care conduc un organism viu sau o organizație socială dintr-un stadiu primitiv către unul mai elaborat și mai complex, provizoriu sau definitiv. Dezvoltarea umană poate fi privită ca un proces de schimbări ce antrenează modificările fizice, psihice și sociale de-a lungul existenței unei persoane, implicând atât diferențieri cantitative, cât și calitative cu scopul adaptării active și creative la mediul înconjurător. Dezvoltarea este un proces complex de trecere de la inferior la superior, de la vechi la nou, o succesiune de etape, de stadii, fiecare etapă reprezentând o unitate funcțională mai mult sau mai puțin încheată, cu un specific calitativ propriu. Dezvoltarea este rezultanta unor procese adaptative; unele dintre aceste procese sunt cumulative și continue, altele inovative și discontinue. Schimbările sunt bine structurate pe vârste, deși vârsta în sine nu le explică. Transformările cantitative și calitative ce definesc dezvoltarea pot fi clasificate în trei mari categorii, în funcție de specificul dezvoltării: fizice, psihice și sociale. Există strânse corelații între tipurile de dezvoltare, dar evoluția lor este relativ independentă una de cealaltă. De exemplu, încheierea perioadei de creștere nu duce la stoparea dezvoltării

psihice sau la o încetinire a dezvoltării din acest punct de vedere, dar creșterea este esențială pentru fazele timpurii ale dezvoltării psihice când ritmurile de dezvoltare sunt mai apropiate. Dezvoltarea personalității se manifestă prin încorporarea și constituirea de noi conduite și atitudini care permit adaptarea activă la cerințele mediului natural și sociocultural, permit și facilitează constituirea unor relații din ce în ce mai diferențiate și mai subtile ale ființei umane cu mediul în care trăiește și se formează. Dezvoltarea umană privește ontogeneza (dezvoltarea individului din momentul concepției până la moarte). Cuvântul „ontogeneza” provine de la cuvintele grecești ontos = ființă și genesis = dezvoltare. În ontogeneza individul se dezvoltă din punct de vedere biologic, psihic și social. Încă de la naștere și până la sfârșitul vieții omul este antrenat în procesul dezvoltării, un drum al experiențelor noi pe care îl parcurge toată viața. Fiecare parcurge acest drum într-o variantă unică, suportând influențele ereditare, ale mediului și cele educaționale. Schimbările prin care trece ființa umană se produc într-o ordine logică, fiecare achiziție pregătește noi achiziții, astfel încât orice achiziție într-o anumită etapă de dezvoltare include achizițiile anterioare și adaugă achizițiile specifice stadiului (vârstei) de dezvoltare. Dezvoltarea organismului uman se desfășoară pe mai multe paliere, dar cu toate acestea este unitară, determinând evoluția individului în ansamblul său. Astfel, putem vorbi despre: a) dezvoltarea biologică, care este reprezentată de schimbările fizice, morfologice și biochimice ale organismului; b) dezvoltarea psihică, care se concretizează în apariția, evoluția și transformarea proceselor, funcțiilor și însușirilor psihice; c) dezvoltarea socială/ profesională, care constă în asimilarea și adaptarea conduitei la normele, cerințele mediului social/ profesional.

Dezvoltarea psihică reprezintă un concept fundamental al psihologiei dezvoltării, viața psihică fiind, așa cum se prezintă la omul adult, rezultatul unui lung proces de dezvoltare multideterminat și multicondițional [4].

Dezvoltarea psihică presupune formarea în timp a proceselor, însușirilor, structurilor psihice, schimbarea, restructurarea lor la niveluri funcționale cât mai înalte. Ea are la bază încorporări și constituiri de conduite și atitudini noi ca formare a instrumentelor de adaptare din ce în ce mai complexe, ca formare a modalităților de satisfacere a trebuințelor și ca formare de noi trebuințe și mijloace de a le satisface. Dezvoltarea implică modificarea echilibrului între asimilarea realității și acomodarea la condițiile subiective și circumstanțiale concrete ale vieții [5].

Dezvoltarea psihică reunește ansamblul schimbărilor sistematice bio-psiho-sociale apărute de-a lungul vieții individuale, desfășurându-se ca o succesiune de transformări ce generează treceri progresive de la niveluri psihice primare, puțin diferențiate, puțin specializate, la niveluri psihice superioare, bine diferențiate și specializate (ex.: trecerea de la senzație la percepție, trecerea de la un proces la altul sau în interiorul aceluiași proces, trecerea de la memorarea mecanică la cea logică). În cadrul dezvoltării psihice, fenomenele psihice nu sunt invariabile, date o dată pentru totdeauna, ci se află într-o continuă devenire, înregistrând momente de apariție, evoluție, maturizare, involuții. Dezvoltarea psihică se sprijină pe terenul eredității, își extrage conținuturile din mediul

sociocultural, este ghidată de educație. Se desfășoară în contextul propriei activități a individului, fiind impulsionată de motivație. Mecanismul ei îl reprezintă trecerea de la exterior la interior.

Întrebări pentru discuții:

- Cum explicăm fenomenul cand dezvoltarea psihică a oamenilor este foarte diferită în condițiile influenței acelorași factori?
- Dezvoltarea psihică și dezvoltarea personalității: care sunt caracteristicile?

CONCLUZII

Dezvoltarea psihică are un caracter plurideterminat și multifactorial, în sensul că este determinată mai întâi de caracteristicile speciei (treapta filogenetică), de caracteristicile psihoindividuale (treapta ontogenetică), de interacțiunea dintre individ și mediu (treapta psihosocială). Principalii factori ai dezvoltării psihice sunt ereditatea, mediul, educația.

Această dezvoltare este poliformă (deci nu liniară) și discontinuă, în sensul că evoluează ca o succesiune de faze, de stadii în care perioadele de schimbări spectaculoase alternează cu cele de relaxare.

Ea este întotdeauna concretă și personală, având deci particularități proprii fiecărui individ, deoarece conținutul dezvoltării psihice, sensul, ritmul ei pot fi diferite de la un individ la altul, fie datorită potențialului ereditar, fie factorilor de mediu și educație. Fiecare are genotipul său, interacțiuni și împrejurări de viață diferite. Acestea vor genera ritmuri de dezvoltare diferite, dimensiuni comportamentale de amploare și semnificații adaptative diferite.

Are în ansamblu o direcție calitativ ascendentă, ea nu prezintă o desfășurare simplă, liniară, ci mai degrabă un curs spiralat, așa cum sublinia Wallon, care presupune ascensiune, dar și momente de revenire, de repetare, de reluare, dar pe o nouă bază – a proceselor și structurilor psihice.

Caracterul ordonat al dezvoltării: transformările, schimbările au loc într-o anumită ordine, la anumite intervale, sub o formă stadială.

Este sistemică și stadială. Orice schimbare cantitativă sau calitativă are efecte asupra întregului sistem specific unui stadiu de dezvoltare (ex.: particularitățile personalității la un anumit stadiu influențează reprezentările, afectivitatea etc). Cercetările au pus în evidență stadialitatea diverselor planuri ale vieții psihice. Astfel, Wallon a urmărit stadialitatea afectivă, J.Piaget – pe cea a inteligenței și S.Freud și H.Erikson – pe cea a corelării afectivității cu întreaga personalitate. Prin urmare, un anumit stadiu de dezvoltare psihică se deosebește de un altul prin nivelul și proprietățile proceselor, însușirilor și structurilor psihice, prin conexiunile dintre ele și prin eficiența lor adaptativă. Dezvoltarea psihică antrenează modificări de ordin cantitativ (volumul abilităților, al vocabularului, al memoriei etc.); schimbări de proporții (ex.: se schimbă raportul dintre ponderea activității senzoriale și a celei de tip intelectual, dintre caracterul involuntar al

diferitelor procese, fenomene psihice și cel voluntar); modificări de ordin calitativ, înlocuirea treptată a unor forme cu altele noi care le vor restructura pe cele anterioare (ex.: trecerea de la senzorial la logic, de la trăiri afective fluctuante la sentimente; trecerea de la stadiul categorial-concret (noțional) al școlarului mic la cel abstract (conceptele) 11-12 – 15-16 ani).

Aceste categorii de fenomene, specifice pentru dezvoltarea psihică, sunt strâns legate de creșterea fizică, de maturizarea organică-fiziologică, de influențele mediului natural, social și de educație, inclusiv ale mediului profesional, în cazul adulților.

Referințe:

1. BIRCH, A., *Psihologia dezvoltării*. București: Editura Tehnică, 2000, ISBN 973-31-1442-1
2. SEAMON, J.G., KENRICK, D.T. *Psychology*. Prentice Hall, 1992.
3. BIDEAUD, J., HOUDE, O., PEDINIELLI, J.-L. *L'homme en développement*. Paris, 2004.
4. CREȚU, T. *Psihologia vârstelor*. Iași: Polirom, 2009, ISBN 978-973-46-1358-8
5. ȘCHIOPU, U., VERZA, E. *Psihologia vârstelor*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997, ISBN 973-30-5798-3